

مشهد

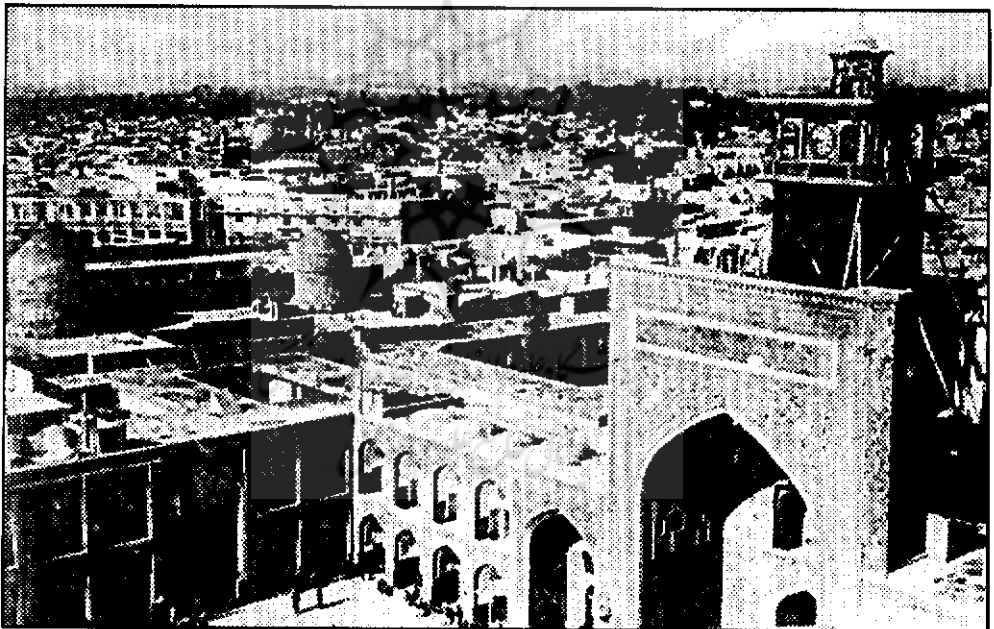
دکتر خسرو مرآت

مشهد بنا بر تعریف و باستاند فرهنگ‌های واژه‌شناسی اسم مکان بوده و به معنی محل شهادت و محل حضور مردم و امروز نام مرکز استان خراسان است. به دلیل آنکه مزار شریف حضرت علی‌ابن موسی‌الرضا علیه‌السلام در این محل می‌باشد به آن مشهد مقدس نیز گفته‌اند.

در اوایل قرن سوم هجری شهر طوس که در آن زمان یک ربع نیشابور محسوب می‌شد شهر بزرگی بود و نام چندین ده بزرگ مانند نوقان، طابران و سناباد از توابع آن در کتب جغرافیایی قید شده است. در سال ۲۰۲ هجری، حضرت رضا علیه‌السلام به دست مأمون به شهادت رسیده و در سناباد به خاک سپرده شد، این ده از آن وقت به نام مشهد نامگذاری گردید و هر روز به وسعت آن اضافه گردیده، به‌ویژه در زمان صفویه، شاه طهماسب به آبادانی این شهر کمک نموده و اهالی طوس نیز به این شهر نقل مکان نمودند. دیگر پادشاهان صفویه بخصوص شاه عباس اول و شاه سلطان حسین در آبادانی آن کوشش بسیار نمودند. امروزه با شکوه‌ترین محل مقدس ایران و محل زیارت کلیه مسلمانان جهان می‌باشد. گنبد زرین حضرت رضا(ع) دارای دو پوشش است: پوشش بیرونی آن طلاکاری شده است و دارای کتیبه‌ای به خط علی‌رضا عباسی می‌باشد^(۱) که تاریخ شروع (۱۰۱۰ هجری) و پایان (۱۰۱۶ هجری) ساختمان گنبد در آن کتیبه درج شده است. کتیبه دیگری نیز در بدنه گنبد دیده می‌شود که مربوط به زمان شاه سلیمان صفوی و دارای تاریخ ۱۰۸۶ هجری قمری و به خط محمدرضا امامی اصفهانی است.

اثر دیگر صندوق چوبی و قدیمی حرم مطهر است، که به خط علی‌رضا عباسی است

(تاریخ ۱۰۲۲ هجری قمری). به هر حال بیش از هزار سال است که بزرگان و هنرمندان بهترین اثر هنری خود را به بارگاه مقدس تقدیم نموده و می‌نمایند. در زمان سلطان محمود غزنوی حصار برای شهر مشهد کشیده شده و در زمان صفویه نیز حصار در حدود یک فرسخ وجود داشت که ۱۱۴ برج و شش دروازه داشته است. در سده گذشته دور مشهد دیواری گلی کشیده شده بود. در گذشته بارها مشهد مورد هجوم قرار گرفت و در نیمه سده دوازدهم، یعنی در زمان نادر، مشهد برای مدت کوتاهی پایتخت ایران گردید.

دور نمای مشهد در هفتاد سال پیش

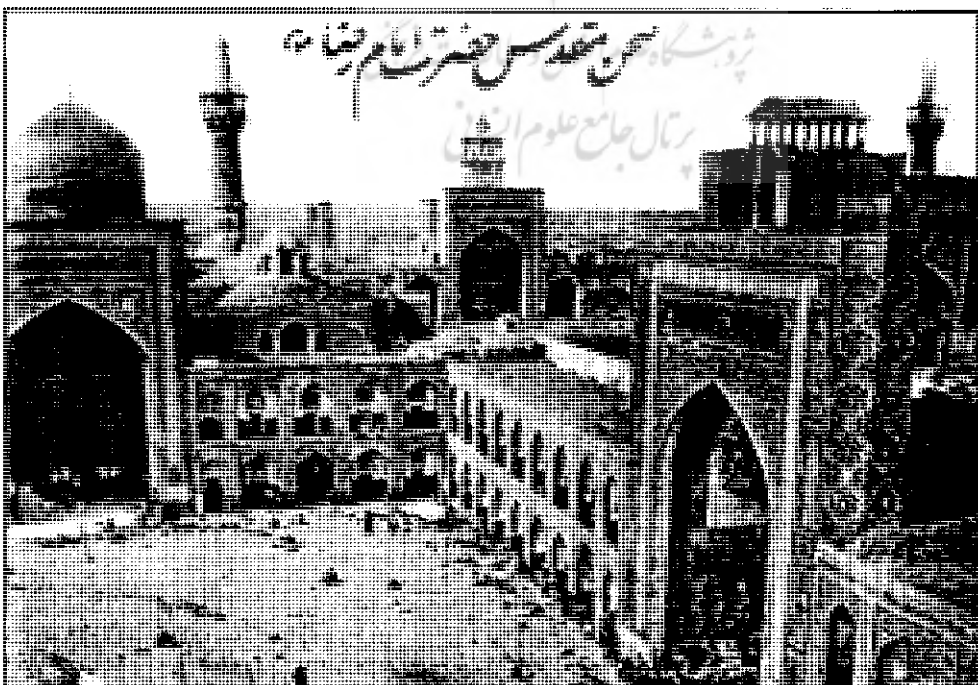
به هر حال بنای آستان مقدس رضوی (ع) از نظر معماری، کاشی‌کاری، خطاطی، رنگ، آینه‌کاری، نقاشی، حجاری، فلزکاری، نقره و طلاکاری و سایر رشته‌های هنری بهترین است.

مسجد گوهرشاد از زیباترین ابنیه تاریخی سده نهم هجری ایران است که آن را گوهرشاد خاتون زوجه شاهرخ تیموری فرزند تیمور بوجود آورده است. این بنا به سبک چهار ایوان (که در دو طرف دو منار وجود دارد) ساخته شده است.

این مسجد دارای گنبد بزرگی است که نام شاهرخ بهادر (سال ۸۲۱ هجری قمری) روی کتیبه آن نوشته شده است و آن کتیبه به خط بایسنقر، شاهزاده تیموری است. کتیبه دیگری در این گنبد وجود دارد که آن را به محمدرضا امامی نسبت داده‌اند. این گنبد از نظر معماری از شاهکارهای هنر معماری است.

یکی دیگر از بناهای سده یازدهم هجری مقبره خواجه ربیع است. این بنا به صورت هشت گوش و با گنبد زیبا و دو پوششی، کاشی‌کاری شده و در داخل آن کتیبه‌ای به خط علیرضا عباسی وجود دارد که در تاریخ ۱۰۲۶ هجری قمری روی سنگ حک شده است.

آمارهای جمعیتی شهر مشهد که برخی مبتنی بر سرشماریهای عمومی است و پاره‌ای از آنها نیز براساس تخمین‌های خارجی‌انجام شده است از چهارصد سال پیش تا کنون در صفحه بعد ارایه می‌گردد.

جمعیت	سال
بیشتر ۱۰۰/۰۰۰	در دوران صفویه
کمتر از ۶۰/۰۰۰	در اوایل دوران نادر
۱۸/۰۰۰	۱۱۷۵
۲۴/۰۰۰	۱۱۸۵
۴۶/۰۰۰	۱۲۰۱
۴۰/۰۰۰	۱۲۱۱
۵۰/۰۰۰	۱۲۴۵
۴۵/۰۰۰	۱۲۶۸
۷۰/۰۰۰	۱۲۷۷
کمتر از ۱۰۰/۰۰۰	۱۲۸۵
۱۳۰/۰۰۰	۱۳۱۲
۱۳۰/۰۰۰	۱۳۱۴
۲۰۶/۰۰۰	۱۳۲۸
۲۴۱/۹۸۹	سرشماری ثبت احوال ۱۳۳۵
۴۰۹/۶۱۶	مرکز آمار ایران ۱۳۴۵
۶۶۷/۷۷۰	۱۳۵۵ "
۱/۴۶۶/۰۱۸	۱۳۶۵ "
۱/۷۵۹/۱۵۵	۱۳۷۰ "
۱/۸۸۷/۴۰۵	۱۳۷۵ "

منابع و ماخذ:

- سرزمین و مردم ایران - تالیف عبدالحسین سعیدیان، انتشارات علم و زندگی.
- جغرافیای تاریخی سرزمینهای خلافت شرقی، تالیف سترنج ترجمه محمود عرفان، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ سوم ۱۳۶۷.
- فهرست بناهای تاریخی و اماکن باستانی ایران، نصرت‌الله مشکوئی اسفند ۱۳۴۹.
- *Thomson la Perse sa population.*
- *Son commerce PARIS 1867.*
- *Almanach or g Gotha 1898.*
- *Furom la Perse Paris 1938.*
- *Tavernier voyage en Perse.*
- *Chardin voyages en Peres Paris 1735.*
- *Les villes de l Iran BEMONT.*